

Eduskunnan sivistysvaliokunta

LAUSUNTO

SiV@eduskunta.fi

Viite: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ammatillisesta koulutuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (39/2017)

Kehitysvammaliiton lausunto hallituksen esityksestä laiksi ammatillisesta koulutuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (39/2017)

Kehitysvammaliitto ry kiittää eduskunnan sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta esittää näkemyksensä hallituksen esityksestä laiksi ammatillisesta koulutuksesta.

Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Maassamme on noin 40 000 kehitysvammaista ja noin 65 000 puhevammaista henkilöä. Liitto edustaa 93 jäsenorganisaatiota – kuntayhtymiä, kuntia, seurakuntia, rekisteröityjä yhdistyksiä ja säätiöitä – sekä yksityisiä ihmisiä. Liiton jäsenet tekevät kehitys- ja puhevammaatöitä tai toimivat muuten vammaisten henkilöiden hyväksi.

Liitto on aikaisemmassa lausunnossaan opetus- ja kulttuuriministeriölle (14.12.2016) korostanut ammatillisen koulutuksen uudistamisen tarvetta ja pitänyt sitä perusteltuna ja ajankohtaisena. Lausunnossaan liitto on myös korostanut, ettei uudistuksen myötä koulutuksen laatu ja tulevien työntekijöiden osaamisen taso eivät saa laskea tai heiketä.

Edellä mainitussa lausunnossaan Kehitysvammaliitto on todennut tärkeäksi, että elinikäisen oppimisen ja urasuunnittelun mahdollisuus taataan myös erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille. Henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat eivät voi enää olla ”päättävä tie”. Muuttuvassa yhteiskunnassa ja toimintakentässä myös opiskelijoilla ja työntekijöillä, joilla on erityisen tuen tai vaativan erityisen tuen tarpeita, tulee olla mahdollisuus mm. työhönvalmentajien tuella urasuunnitteluun, työpaikan vaihtoon ja lisä- ja täydennyskoulutukseen.

Liitto haluaa painottaa YK:n vammaissopimuksen mukaista (artikla 24) jokaisen vammaisen henkilön oikeutta koulutukseen yhdenvertaisten mahdollisuuksien pohjalta ja ilman syrjintää. Tämä edellyttää osallistavaa koulutusjärjestelmää kaikilla tasoilla ja mahdollisuuksia peruskoulutuksen lisäksi mm. ammatilliseen koulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen sekä työn tekoon. Vammaisilla opiskelijoilla on oikeus saada opetusta yleisessä koulutusjärjestelmässä yhdenvertaisesti muiden kanssa ja siihen tarvittava yksilöllinen tuki. Kehitysvammaliiton mielestä ammatillisen koulutuksen reformi ei esitettyssä muodossaan edistä riittävästi yhdenvertaisen ja osallistavan koulutusjärjestelmän toteutumista.

Sipilän hallituksen hallitusohjelmassa luvataan, että kaikille peruskoulun päättävillä nuorilla taataan koulutus-, työ- tai kuntoutuspaikka. Tätä hallitusohjelman lupausta käsillä oleva lakiesitys ei Kehitysvammaliiton näkemyksen mukaan kaikilta osin lunasta. Esitetty rahoitus- ja koulutuksen järjestämislupamalli, jossa koulutuksen järjestäjä päättää koulutuksesta, ei varmuudella takaa kaikille mahdollisuutta ammatilliseen koulutukseen.

Kehitysvammaliitto haluaa tuoda esille seuraavat ehdotukset ja asiat:

1. Valmentavat koulutukset (7 §)
2. Koulutuksen järjestämisluvat (27 §)
3. Esteettömyys (40 §)
4. Tutkinnon ja valmentavan koulutuksen suorittaminen (50 §), palaute osaamisen kehittymisestä (51 §) ja osaamisen osoittaminen (52 §)
5. Erityinen tuki ja vaativa erityinen tuki (64 § – 65 §)
6. Työpaikalla tapahtuva koulutus (70 §) ja koulutussopimukseen perustuva koulutus (71 §)
7. Rahoitusjärjestelmä
8. Muut asiat, joihin tulisi kiinnittää huomiota ja joita tulisi kehittää ammatillisen koulutuksen reformia toteutettaessa

1. Valmentavat koulutukset (7 §)

Ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen (Valma) tavoitteita tulee kirkastaa ja se tulee mahdollistaa joustavasti vammaisille opiskelijoille.

Kehitysvammaliitto esittää, että Valma koulutusta koskeva 7 §:n 2 momentti muutetaan kuulumaan seuraavasti:

- *Ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille valmiudet hakeutua ammatilliseen tutkintokoulutukseen, sekä vahvistaa opiskelijoiden edellytyksiä suorittaa ammatillinen tutkinto.*

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavalta koulutukselta (Telma) puuttuu opiskelijan ammatilliseen koulutukseen liittyvä tavoite. Telma koulutuksen tulee mahdollistaa joustava siirtyminen esimerkiksi Valmaan tai osatutkinnon suorittamiseen. Telman tavoitteena tulee olla opiskelijan yksilöllisen koulutus- ja/tai työelämäpolun löytäminen.

Kehitysvammaliitto esittää, että Telma koulutusta koskeva 7 §:n 3 momentti muutetaan kuulumaan seuraavasti:

- *Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen tavoitteena on opiskelijan yksilöllisiin vahvuuksiin ja kiinnostuksen kohteisiin perustuvan koulutus- ja työelämäpolun löytäminen. Koulutus antaa sairauden tai vamman vuoksi erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille henkilökohtaisten tavoitteiden ja valmiuksien mukaista opetusta ja ohjausta.*

2. Koulutuksen järjestämisluvat (27 §)

Vaativan erityisen tuen tehtävä voitaisiin 27 §:n mukaan antaa vain erityisammattioppilaitoksille tai rajattuna tehtävänä muille koulutuksen järjestäjille. Telma koulutusta järjestettäisiin aina vain vaativan erityisen tuen tehtävän perusteella.

- Sääntely muodostaa erottelevan (segregoivan) käytännön, joka eristää vammaiset ja muut vaativaa erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat erillisiin oppilaitoksiin. Erottelu vammaisuuden perusteella on sallittua vain, jos sille on vahvat, yksinomaan eroteltavan etuun liittyvät perustelut.
- Erityisammattioppilaitosten osaamisen tulisi olla kaikkien ammattioppilaitosten käytettävissä mahdollistamassa vammaisen ja muun vaativaa erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan opinnot joustavasti ja yhdenvertaisesti muiden opiskelijoiden kanssa.
- Näin voitaisiin välttää nykyinen ongelma, jossa erityisammattioppilaitosten maantieteellisen sijoittumisen takia erityisen tuen tai vaativan erityisen tuen oppilas joutuu todennäköisesti muuttamaan kauemmas ja itsenäistymään aikaisemmin kuin ikätoverit keskimäärin.

Kehitysvammaliitto esittää, että

- *27 §:n 2 momentista poistetaan rajausta siitä, että vaativan erityisen tuen tehtävä voitaisiin antaa vain niin sanotuille erityisoppilaitoksille tai ainoastaan rajattuna tehtävänä myös muille koulutuksen järjestäjille.*

3. Esteettömyys (40 §)

Sääntelyn mukaan opiskelijaksi ei voida ottaa sitä, joka ei ole terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään kykenevä koulutukseen liittyviin käytännön tehtäviin oppilaitoksessa, työpaikalla tai muussa oppimisympäristössä niin sanotuissa SORA-tutkinnoissa, jos estettä ei voida kohtuullisin toimin poistaa. Lainkohtausta tulee lisätä nimenomainen velvollisuus toteuttaa vammaisen opiskelijan tarvitsemat kohtuulliset mukautukset ja tuki sekä toimintakyvyn arvioinnissa että opiskelussa.

Kehitysvammaliitto esittää, että lakiin lisätään 40 § 1 momentin uusi 2. ja 3. lause:

- *Koulutuksen järjestäjän on toteutettava opetus kaikille sopivan suunnittelun periaatteiden mukaisesti. Vammaisen opiskelijan koulutuksen järjestämisessä on toteutettava kohtuulliset mukautukset yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 15 §:n mukaisesti.*

Kehitysvammaliitto korostaa, että **selkeä, ymmärrettävä ja saavutettava tieto on opiskelijoiden yhdenvertaisuuden toteutumisen keskeinen edellytys**. Selkokielen tarve Suomessa kasvaa jatkuvasti. Selkokeskuksen arvion (2014) mukaan yleiskieli on liian vaikeaa noin puolelle miljoonalle suomalaiselle (430 000-560 000 henkilöä eli 8–12 % väestöstä). Heidän joukossaan on poikia ja miehiä jonkin verran enemmän kuin tyttöjä ja naisia, ja pieni osa heistä on mekaanisesti lukutaidottomia. Lapsista ja nuorista 8-12 % tarvitsee selkokieltä ymmärtämisen tueksi.

4. Tutkinnon ja valmentavan koulutuksen suorittaminen (50 §), palaute osaamisen kehittymisestä (51 §) ja osaamisen osoittaminen (52 §)

- lainkohdissa tulee todeta, että arvioinnissa ja palautteessa toteutetaan vammaisten opiskelijoiden yhdenvertaisen koulutautumisen edellyttämät kohtuulliset mukautukset ja tuki,
- tutkinnonosien suorittaneiden opiskelijoiden opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksia on selkiytettävä ja selvitettävä ja
- tutkintojärjestelmän sääntelyn keventäminen ei saa heikentää vertailukelpoisuutta eri oppilaitoksista samalla tutkintonimikkeellä valmistuneiden kesken.

Kehitysvammaliitto esittää, että 50 §:ään lisätään uusi 3. momentti:

- *Arviointimenetelmät on toteutettava kaikille sopivan suunnittelun periaatteiden mukaisesti. Vammaisen opiskelijan arvioinnissa on huomioitava opiskelijan oikeus kohtuullisiin mukautuksiin yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 15 §:n mukaisesti.*

ja että 52 §:ään lisätään uusi viimeinen momentti:

- *Vammaisella opiskelijalla on oikeus yksilölliseen tukeen sekä yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaisesti kohtuullisiin mukautuksiin näytön toteuttamisessa.*

5. Erityinen tuki ja vaativa erityinen tuki (64 § – 65 §)

Pykälissä säädettäisiin opiskelijan oikeudesta saada tukea. Sääntely edustaa näkemystä vammaisesta opiskelijasta puutteidensa ja tuen tarpeidensa kautta, erityistoimenpiteiden kohteena. Tämä ei vastaa YK:n vammaissopimuksen lähtökohtia.

- Tuen käsitteen lähtökohtana tulisi olla koulutusjärjestelmän suunnittelu kaikille sopivan suunnittelun periaatteiden mukaisesti.
- YK:n vammaissopimus edellyttää kaikille saavutettavaa koulutusjärjestelmää, mukaan lukien opetusmenetelmät, järjestelmät, materiaalit, tuki- ja tulkkipalvelut.

- Vammaisella opiskelijalla on oikeus tukeen, kun muut järjestelyt eivät riitä turvaamaan yhdenvertaista osallisuutta.

6. Työpaikalla tapahtuva koulutus (70 §) ja koulutusopimukseen perustuva koulutus (71 §)

Reformissa kehitetään työpaikalla tapahtuvaa koulutusta. Sääntely ei varmista vammaisten opiskelijoiden yhdenvertaista oikeutta saada opetusta työpaikalla.

- Vammaisille opiskelijoille on turvattava työpaikalla tapahtuvaan koulutukseen heidän tarvitsemansa tuki,
- tarjolla on oltava riittävästi työpaikkoja, joissa on toteutettu tai toteutetaan vammaisen opiskelijan koulutuksen edellyttämät kohtuulliset mukautukset ja
- tuetun oppisopimuskoulutuksen käyttöä erityistä tukea tarvitsevien ja vammaisten henkilöiden kouluttautumisessa ammattiin on kehitettävä ja selvitettävä. Mallia on laajennettava nykyistä useammille koulutustasoille, -aloille ja ammatteihin.

Kehitysvammaliitto esittää, että edellä liittyen 64 – 65 §:stä lausuttuun sekä 70 ja 71 §:stä lausuttuun lakiin lisätään seuraava lainkohta:

- *X § Koulutusjärjestelmän yhdenvertaisuus*
Ammatillisen koulutuksen järjestäminen perustuu kaikille sopivaan suunnitteluun ja sen lähtökohtana ovat yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet kaikille opiskelijoille, täyden osallisuuden periaatteen mukaisesti. Vammaisilla opiskelijoilla on oikeus osallistumisen edellyttämään tukeen sekä kohtuullisiin mukautuksiin yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaisesti.

7. Rahoitusjärjestelmä

Hallituksen esityksessä esitetään ammatillisen opetuksen **rahoitusjärjestelmää**, jossa perusrahoituksena 50 %, valmistumisen perusteella 35 % ja työllistymisen perusteella 15 %. Rahoitusjärjestelmän riskinä on, että yleiset ammattioppilaitokset toisaalta kohdentavat koulutuksensa varmimmin tutkintoja tuottaville aloille eivätkä toisaalta enää ole valmiita ottamaan erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita. Rahoitusjärjestelmään suunniteltu malli valmistumisen ja työllistymisen perusteella laskettavasta rahoituksesta on mallina ja ajateltuna toteutuksena vaikea ja moniselitteinen.

Kehitysvammaliitto esittää, että rahoitusjärjestelmä otetaan uudelleen tarkasteluun ja perusrahoituksen osuutta lisätään merkittävästi.

8. Lisäksi Kehitysvammaliitto haluaa tuoda esille seuraavat asiat, joihin tulisi kiinnittää huomiota ja joita tulisi kehittää ammatillisen koulutuksen reformia toteutettaessa:

- **Valmentavien koulutusten (Valma ja Telma) tavoitteita kirkastetaan** ja niiden välinen segregoiva joutamattomuus poistetaan. Telma koulutuksen tulee mahdollistaa joustava siirtyminen esimerkiksi Valmaan tai osatutkinnon suorittamiseen. Telman tavoitteena tulee olla opiskelijan yksilöllisen koulutus- ja/tai työelämäpolun löytäminen.
- Käytettävissä olevaa toteutusrahoitusta kohdennetaan paitsi opetushenkilöstön IT-taitojen vahvistamiseen ja lisäämiseen myös **uudenlaisten opetus- ja oppimistapojen ja opiskelutaitojen kehittämiseen ja hyvien mallien levittämiseen**. Oppilaitosten on tarjottava monipuolisia opetustapoja. Hallituksen esityksessä lisätään itsenäisen opiskelun määrää. Erityisesti opinnoissaan tukea tarvitseville opiskelijoille lähiopetuksena toteutettavat opinnot ovat yksi merkittävä ja turvallinen tapa opiskella. Tähän tulee jatkossakin olla riittävästi mahdollisuuksia kaikilla opiskelijoilla. Tämän lisäksi kehitetään ja luodaan oppilaitosten käyttöön **verkkopohjainen opiskelijatietokanta**, jonka avulla opiskelijaa koskeva tieto siirtyy hänen mukanaan esimerkiksi opiskelualaa tai oppilaitosta vaihdettaessa.

- **Selvitetään sote-uudistuksen vaikutukset opiskelijan, jolla on erityisen tuen tai vaativan erityisen tuen tarpeita, opintososiaalsiin etuuksiin ja tuen järjestämiseen.** Tukea tarvitsevan opiskelijan tuen ja etuuksien tulee perustua lakiesityksessä olevan henkilökohtaistamisen mukaisesti opiskelijan yksilölliseen tarpeeseen. Etuuksista on määrättävä selkeästi ja huomioitava mm. opiskelijahuollon ja avustajatoiminnan toteutumiseen täysimääräisinä. Esimerkiksi opiskelija ei saa joutua kahden maksajan väliin tarvitessaan avustajaa opiskelussa ja muussa elämässä pärjäämisessä.
- Edelliseen liittyen **selvitetään ja kehitetään erityistä tai vaativaa tukea tarvitsevan opiskelijan tuen järjestämisen uudenlaista mallia**, jossa tuki rahoituksena ei kohdistu oppilaitokselle vaan tuki suunnitellaan ja järjestetään opiskelijalle yksilöllisesti tarpeiden pohjalta. Nykyisistä käytännöistä poiketen järjestetty tuki seuraisi opiskelijaa mm. opiskelupaikkaa tai opintolinjaa vaihdettaessa ja jatkuisi myös mahdollisessa työelämässä. Yksilöllisesti henkilöä seuraava tuen järjestämisen malli myös vähentäisi eri tahojen (mm. oppilaitos, terveydenhuolto, sosiaalipalvelu) työtä.
- **Syrjäytymisvaarassa olevien ja taloudellisesti heikossa asemassa olevien nuorten opiskelun esteenä eivät saa olla opintoihin tai opiskelumateriaaleihin (mm. oppikirjat ja muut välineet) liittyvät kustannukset.**
- **Opiskelijoilla, joilla on erityisentuen tarpeita, on oltava mahdollisuus kohtuullisiin mukautuksiin, opinto-ohjaukseen ja työhönvalmennukseen.** Opinto-ohjauksen tulee alkaa jo perusopetuksessa (mm. TET –jaksot). Opinto-ohjaajakoulutusta kehitetään ja opintoihin lisätään erityispedagogiikan opintoja ja osaamista vaativaan erityiseen tukeen liittyen. Työhönvalmentajien koulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa on painotettava pedagogisen ohjaamisen ja työn substanssin osaamista.
- **Tutkinnonosien suorittaneiden opiskelijoiden opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksia on selkiytettävä ja selvitettävä.** Tutkintojärjestelmän sääntelyn keventäminen ei saa heikentää vertailukelpoisuutta eri oppilaitoksista samalla tutkintonimikkeellä valmistuneiden tai samoja tutkinnonosia suorittaneiden kesken.

Lisäksi on tärkeää, että oppilaitoksilla ja opinto-ohjaajilla on tietoa työhönvalmennuksesta ja palkkatuesta, johon työnantajalla on mahdollisuus, jos työntekijän vamma tai sairaus vaikuttaa työtehtävien suorittamiseen.
- **Tuetun oppisopimuskoulutuksen** käyttöä erityistä tukea tarvitsevien ja vammaisten henkilöiden kouluttautumisessa ammattiin kehitetään ja selvitetään. Mallia ja siitä saatuja hyviä kokemuksia on laajennettava nykyistä useammille koulutustasoille, -aloille ja ammatteihin.

Helsingissä 1.6.2017

KEHITYSVAMMALIITTO RY.

Marianna Ohtonen
Toiminnanjohtaja

Erja Santala
Erityisasiantuntija